

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου
Έδρα Jean Monnet Ευρωπαϊκού Συνταγματικού
Δικαίου και Πολιτισμού
Νομική Σχολή
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

Funded by
the European Union

ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα στην ΕΕ

**Δικαιώματα intersex και trans ατόμων
Διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού
Ενώσεις ομόφυλων προσώπων**

1

Ορολογικές διευκρινίσεις

Ταυτότητα φύλου	Χαρακτηριστικά φύλου	Σεξουαλικός προσανατολισμός
Cis (cisgender)	endosex	ετεροφύλοφιλος
Trans (transgender)	intersex	ομοφύλοφιλος
		Bisexual / pansexual

Trans (διεμφυλικός-ή, -ό): ένα άτομο του οποίου η ταυτότητα φύλου δεν αντιστοιχεί με το καταχωρισμένο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση

Intersex: ένα άτομο που γεννήθηκε με αναπαραγωγική ή σεξουαλική ανατομία που δεν φαίνεται να ταιριάζει με τους τυπικούς ορισμούς του θηλυκού ή του αρσενικού

Ομοφύλοφιλος: έλκεται σεξουαλικά από άτομα ίδιου βιολογικού ή κοινωνικού φύλου

ΛΟΑΤΚΙ+ = Λεσβίες, Γκέι, Μπαϊσέξουαλ, Τρανς, Κουήρ, Ίντερσεξ κ.ά.
SOGIESC = σεξουαλικός προσανατολισμός, ταυτότητα και έκφραση φύλου και χαρακτηριστικά φύλου (sexual orientation, gender identity and expression, and sex characteristics)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

2

Τα συνταγματικά θεμέλια των νόμων κατά των διακρίσεων στην ΕΕ

Άρθρο 2 ΣΣΕ <p>• Η Ένωση βασίζεται, μεταξύ άλλων, στις αξίες της ισότητας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες</p> <p>• Σε μία κοινωνία που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.</p>	Άρθρο 3 ΣΣΕ <p>• Η Ένωση παρέχει στους πολίτες της χώρας ελευθερίας χωρίς εσωτερικά σύνορα,</p> <p>• ζωντικής σημασίας για την ελεύθερη μετακίνηση των μελών της οικογένειας</p> <p>• παρ. 3: η Ένωση 'καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών'</p>	Άρθρο 6 ΣΣΕ <p>• Η Ένωση βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του κράτους δικαίου,</p> <p>• αρχές οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη</p> <p>• σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών</p> <p>• και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, ως γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου.</p>	Άρθρο 9 <p>• Σε όλες τις δραστηριότητές της, η Ένωση σέβεται την αρχή της ισότητας των πολιτών της, οι οποίοι τυγχάνουν ίσης προσοχής από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της. Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά.</p>	Άρθρο 21 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ <p>• 1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνότητας, καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μελους εθνικής μειονότητας, περιοσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετικού προσανατολισμού.</p> <p>Άρθρο 23 - Ισότητα γυναικών και ανδρών</p> <p>Η ισότητα γυναικών και ανδρών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσυστούμενου φύλου.</p>
--	--	---	---	--

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

3

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

☐ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

- ❖ άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)
- ❖ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 (απαγόρευση των διακρίσεων)
  - γενική απαγόρευση των διακρίσεων,
  - τόσο άμεση όσο και έμμεση, σχετικά με κάθε άλλο δικαίωμα της ΕΣΔΑ και των Πρωτοκόλλων
- ❖ Δωδέκατο Πρωτόκολλο (επικυρωμένο μόνο από 20 χώρες)
  - [<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=177>]
  - μία αυτοδύναμη γενική διάταξη ισότητας
  - απαγορεύει τις διακρίσεις σχετικά με την "απόλαυση κάθε δικαιώματος που προβλέπεται"
  - "στο νόμο" και "από οποιαδήποτε δημόσια αρχή"
  - και είναι συνεπώς ευρύτερη σε εμβέλεια από το Άρθρο 14
    - το οποίο σχετίζεται μόνο με τα δικαιώματα που εγγυάται η Σύμβαση
  - Άρθ. 1: Η απόλαυση κάθε δικαιώματος που προβλέπεται στον νόμο πρέπει να διασφαλίζεται χωρίς καμία διάκριση, που βασίζεται ιδίως στο **φύλο**, τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, την πολιτική ή άλλη γνώμη, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την ιδιότητα μέλους εθνικής μειονότητας, την περιουσία, τη γέννηση ή **κάθε άλλη κατάσταση**.
  - Κανείς δεν θα υφίσταται διακρίσεις από οποιαδήποτε δημόσια αρχή ιδίως βάσει των λόγων που αναφέρονται στην παράγραφο 1.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

4

Δύο σημαντικά προκαταρκτικά ζητήματα

- Η αρχή της ΕΕ περί απαγόρευσης των διακρίσεων μπορεί να εφαρμοστεί μόνο εκεί όπου το ζήτημα εμπίπτει στην εμβέλεια του **ενωσιακού δικαίου**
  - ❖ Σε διαφορετική περίπτωση εφαρμόζεται το εθνικό δίκαιο
- το σύνολο της δευτερογενούς νομοθεσίας της ΕΕ
  - ❖ συμπεριλαμβανομένων των Οδηγιών περί Ισότητας
  - ❖ πρέπει να είναι σύμφωνο με τον Χάρτη

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

5

5

Ά 21 ΧΘΔ ΕΕ: Ένα αυτόνομο δικαίωμα στη μη διάκριση

- Αντίθετα με το Άρθ. 14 της ΕΣΔΑ
- η απαγόρευση των διακρίσεων στο Άρθρο 21 του Χάρτη ΕΕ
  - ❖ είναι ένα αυτόνομο δικαίωμα
  - ❖ εφαρμόζεται σε καταστάσεις που δεν χρειάζεται να καλύπτονται από άλλες διατάξεις του Χάρτη
  - ❖ απαγορεύει τις διακρίσεις κάθε διάκριση για κάθε λόγο, «ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».
  - ❖ Το Άρθρο 20 του Χάρτη ΕΕ εγγυάται ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

6

6

Νομικές βάσεις για ανάληψη δράσης στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ: Άρθρο 10

Άρθρο 10 ΣΛΕΕ

- Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεών της, η Ένωση επιδιώκει **να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.**

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ (πρώην 13 ΣΕΚ)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

7

7

Νομικές βάσεις για ανάληψη δράσης στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ: Άρθρο 19 ΣΛΕΕ

Άρθρο 19 ΣΛΕΕ (πρώην 13 ΣΕΚ)

- Διαδικασία που ακολουθείται από την Ένωση για τα νομοθετικά μέτρα σε αυτό το πεδίο
- Αυτές οι διατάξεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, θεσπίστηκαν αρχικά στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999)
- 1. Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων των Συνθηκών και **εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που παρέχουν** στην Ένωση, το Συμβούλιο, **αποφασίζοντας ομόφωνα**, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία, και μετά την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω **φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.**
- 2. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, μπορούν να θεσπίσουν τις **βασικές αρχές για τα μέτρα ενθάρρυνσης της Ένωσης, αποκλεισμένης της εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών προς υποστήριξη των δράσεων των κρατών μελών οι οποίες αναλαμβάνονται για να συμβάλουν στην υλοποίηση των στόχων της παραγράφου 1.**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

8

8

Το τεστ της 'ανάλογης κατάστασης' analogous situation'

- ❖ για να διαπιστωθεί αν τα αιτούντα πρόσωπα μπορούν να συγκριθούν
- ❖ με άλλη ομάδα ανθρώπων
- ❖ που αντιμετωπίζονται πιο ευνοϊκά
- Αριστοτελικός τύπος: 'όμοιες καταστάσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται με όμοιο τρόπο'
- διάκριση υπάρχει επίσης όταν
  - ❖ τα κράτη 'αδυνατούν να μεταχειριστούν διαφορετικά, πρόσωπα των οποίων οι καταστάσεις είναι σημαντικά διαφορετικές' (ΕΔΔΑ, Θλιμμένος κατά Ελλάδα, 2000)

Η σημασία του παράγοντα σύγκρισης

- Λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση μπορεί να αποδειχθεί μέσω σύγκρισης με κάποιο άτομο σε παρόμοια κατάσταση
- για να διαπιστωθεί αν ένα άτομο έτυχε λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης,
  - ❖ είναι απαραίτητο να εντοπιστεί ένας κατάλληλος 'συγκριτής' (comparator):
  - ❖ δηλαδή, ένα άτομο που είναι ουσιαστικά σε παρόμοιες καταστάσεις
  - ❖ με την κύρια διαφορά μεταξύ των δύο ατόμων να είναι το 'προστατευόμενο πεδίο'
- η συγκρισιμότητα θα πρέπει να εκτιμηθεί
  - ❖ υπό το φώς του σκοπού του επίμαχου μέτρου και όχι σε θεωρητικό πλαίσιο
  - ❖ δύο ομάδες ατόμων μπορεί να θεωρηθούν ότι βρίσκονται σε ανάλογη κατάσταση για τους σκοπούς ενός συγκεκριμένου μέτρου αλλά όχι για τους σκοπούς ενός άλλου

Αιτιότητα

- ανάγκη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ**
  - ❖ της λιγότερο ευνοϊκής μεταχείρισης
  - ❖ του προστατευόμενου πεδίου
- η σημαντική ερώτηση:**
  - ❖ Θα αντιμετωπιζόταν το άτομο λιγότερο ευνοϊκά αν είχε άλλο φύλο, άλλη φυλή, άλλη ηλικία ή βρισκόταν σε οποιαδήποτε αντίθετη θέση αναφορικά με κάποιο από τα υπόλοιπα προστατευόμενα πεδία;
- Αν η απάντηση είναι ναι**
  - ❖ τότε η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση εμφανώς δημιουργήθηκε εξαιτίας της επίμαχης ιδιότητας

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

11

11

ΔΙΕΜΦΥΛΙΚΑ ΑΤΟΜΑ (ΤΡΑΝΣ)

**ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΕΕ ΚΑΙ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

12

12

Τρανς άτομα στην εργασία

- ❑ Το 1989 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θέσπισε
  - ❖ Ψήφισμα για τα δικαιώματα των τρανς ατόμων
  - ❖ Παρέμεινε νομικά μη δεσμευτικό
- ❑ Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ, ήδη ως ΔΕΚ) παρείχε προστασία στα τρανς άτομα ήδη από πολύ νωρίς
  - ❖ Η διάκριση λόγω φύλου καλύπτει επίσης περιπτώσεις φυλομετάβασης
  - Η διάκριση λόγω έμφυλης ταυτότητας είναι διάκριση λόγω φύλου
  - Πολύ σημαντικό, καθώς αρχικά προστατευόταν μόνο η ισότητα μεταξύ φύλων

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

13

13

Νομολογία ΔΕΕ για τρανς άτομα: *P κ. S και Cornwall County Council (1996)*

- ❑ Τα τρανς άτομα προστατεύονται από το νόμο για την ισότητα των φύλων
- ❑ Γενικός Εισαγγελέας Tesauro
  - ❖ Η Οδηγία για την Ίση Μεταχείριση The Directive on Equal Treatment δεν παρέχει προστασία μόνο στην περίπτωση που υφίσταται διάκριση εις βάρος μίας γυναίκας σε σύγκριση με έναν άντρα
  - ❖ Αλλά επίσης και σε όλες τις περιπτώσεις που το κριτήριο του 'φύλου' είναι σημαντικό
    - ❖ χωρίς ειδική αιτιολόγηση για τη διάκριση
- ❑ Το Δικαστήριο
  - ❖ δεν ακολούθησε πλήρως τη γραμμή της επιχειρηματολογίας του Γενικού Εισαγγελέα για την αιτιολόγηση της απόφασης,
  - ❖ αλλά στην τελική απόφαση
  - ❖ απέρριψε το επιχείρημα της ιστορικής ερμηνείας ότι ο νομοθέτης δεν σκόπευε να παρέχει προστασία από τις διακρίσεις κατά των τρανς ατόμων

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

14

14

Νομολογία ΔΕΕ για τρανς άτομα: P v. S and Cornwall : η σύγκριση

□ Το Δικαστήριο:

- ❖ το εύρος της Οδηγίας δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στο γεγονός ότι το άτομο ανήκει σε ένα από τα δύο βιολογικά φύλα
- ❖ θα πρέπει να επεκταθεί ώστε να συμπεριληφθούν διακρίσεις λόγω βιολογικού φύλου και φυλομετάβασης
- ❖ **σύγκριση**: οι διακρίσεις θα πρέπει να θεωρείται ότι λαμβάνουν χώρα όταν το αιτούν πρόσωπο αντιμετωπίζεται λιγότερο ευνοϊκά από άλλο πρόσωπο σε αντίστοιχη κατάσταση, το οποίο ανήκει στο άλλο βιολογικό φύλο
- ❖ δεν δέχτηκε το επιχείρημα της Βρετανικής Κυβέρνησης για τη σύγκριση της P με άλλο τρανς άτομο που προχώρησε σε διόρθωση του φύλου του από θηλυκό σε αρσενικό
  - ❖ αλλά τη συνέκρινε με έναν άντρα που δεν θα είχε πρόθεση να προχωρήσει σε φυλομετάβαση

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

15

15

Κωδικοποίηση της νομολογίας σε δευτερογενές ευρωπαϊκό δίκαιο

□ Το δευτερογενές δίκαιο της ΕΕ περιέχει αναφορά στα τρανς άτομα

- ❖ οι Οδηγίες για την Ισότητα της ΕΕ έχουν μία σχετική πρόβλεψη:
- ❖ η **Σκέψη 3 της Αναδιατυπωμένης Οδηγίας (2006/54/ΕΕ) εγγυάται**
  - ότι η Οδηγία εφαρμόζεται και σε διακρίσεις που προκύπτουν λόγω 'αλλαγής φύλου'
  - Αυτή είναι μία κωδικοποίηση της νομολογίας του ΔΕΕ στην υπόθεση *P v S and Cornwall County Council* (1996)

□ Ευρωπαϊκός νομοθέτης 2012

- ❖ Αναθεώρηση της Οδηγίας για την Ίση Μεταχείριση, με σκοπό να συμπεριλάβει τις διακρίσεις λόγω έμφυλης ταυτότητας

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

16

16

Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα τρανς άτομα: συντάξεις

- Υπόθεση **Κ.Β** (2004) (Αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφαση)
  - ❖ άρθρο 141 ΣΕΚ (για την ίση μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών) και Οδηγία 75/117/ΕΟΚ
  - ❖ Τρανς άνδρας
    - ❖ χωρίς να έχει προβεί σε αλλαγή του νομικά καταχωρισμένου φύλου του
    - ❖ δεν δικαιούνταν σύνταξη χηρείας στο ΗΒ,
      - ❖ όπου τότε δεν υπήρχε δυνατότητα νομικής αλλαγής φύλου*
    - ❖ και συνεπώς δεν υπήρχε ούτε δυνατότητα σύναψης γάμου
  - ❖ ΔΕΚ: Αυτή η νομοθεσία παραβιάζει τόσο την ΕΣΔΑ όσο και το άρθρο 14 ΣυνΕΚ

* Από τις 4 Απριλίου 2005, με τον Νόμο 'Gender Recognition Act 2004', είναι δυνατή η αλλαγή νομικά καταχωρισμένου φύλου στο ΗΒ

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

17

17

Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα τρανς άτομα: συντάξεις - η υπόθεση Richards

- Υπόθεση **Richards** (2006) (Αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης)
  - ❖ άρνηση χορήγησης σύνταξης στην ηλικία των 60 ετών σε τρανς γυναίκα
    - ❖ παρότι δεν είχε προβεί σε αλλαγή καταχωρισμένου φύλου του στο ΗΒ
  - ❖ ΔΕΚ= το άρθρο 4(1) της Οδηγίας συμπεριλαμβάνει επίσης και τις τρανς γυναίκες
    - δικαιούται σύνταξη στην ηλικία των 60,
    - όπως και οι υπόλοιπες γυναίκες,
    - και όχι στην ηλικία των 65, η οποία ήταν η ηλικία σύνταξης για τους άνδρες

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

18

18

Νομολογία για τρανς στο ΔΕΚ/ΔΕΕ: αδυναμία αλλαγής νομικά καταχωρισμένου φύλου στον γάμο

- Υπόθεση MB* (2018)
  - ❖ MB = τρανς γυναίκα
    - ❖ **γεννημένη και νόμιμα εμφανιζόμενη ως άνδρας** έγγαμος (με γυναίκα)
      - αναγνωριζόταν ως γυναίκα στο διαβατήριο και στην άδεια οδήγησης, που εκδόθηκαν από τις βρετανικές αρχές
        - εναρμονίζει το βιολογικό φύλο ιατρικά, αλλά όχι νομικά
        - επειδή ήταν απαραίτητη η ακύρωση του γάμου της (ο γάμος ομόφυλων ζευγαριών δεν αναγνωριζόταν στο ΗΒ τότε)
      - Αντίθετα με την υπόθεση Richards, η κα. MB είχε, βάσει του νόμου του 2004 για την αναγνώριση του φύλου, δυνατότητα να αλλάξει το αναγραφόμενο φύλο της
        - αλλά για να το κάνει αυτό, έπρεπε να θυσιάσει τον γάμο της και προτίμησε να διατηρήσει τον τελευταίο αντί να απολαύσει το πρώτο
    - ❖ **Ζήτησε σύνταξη στην ηλικία των 60 ως γυναίκα**
- Γενικός Εισαγγελέας Bobek :
  - η προϋπόθεση αγαμίας, η οποία στην πραγματικότητα εφαρμόζεται μόνο για τα τρανς άτομα, ώστε να έχουν πρόσβαση στη συνταξιοδότηση, αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας 79/7

*C-451/16, MB κατά Secretary of State for Work and Pensions, απόφαση 28.06.2018

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

19

19

Υπόθεση MB (απόφαση ΔΕΕ)

- Το ΔΕΕ αναφέρει: δεν απαιτείται να απαντηθεί το ερώτημα αν
  - ❖ 'γενικώς, η νομική αναγνώριση αλλαγής φύλου δύναται να εξαρτηθεί από τη λύση γάμου προγενέστερου της εν λόγω αλλαγής φύλου' (παρ. 28)
  - ❖ η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου να προβεί σε συγκεκριμένο έλεγχο
  - ❖ και λόγω της αποκλειστικής αρμοδιότητας των κρατών μελών σε θέματα οικογενειακής κατάστασης
  - ❖ είναι, εν τέλει, υπέρ της αιτούσας στην κύρια διαδικασία
- 'το άρθρο 4, παρ. 1, της Οδηγίας 79/7, υλοποιεί την **αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου** στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης,
- **πρέπει να τηρείται από τα κράτη μέλη οσάκις αυτά ασκούν την αρμοδιότητά τους σε θέματα οικογενειακής κατάστασης'** (παρ 31)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

20

20

Υπόθεση MB (αιτιολογία ΔΕΕ)

- ❑ Διάκριση = λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση
  - ❖ συγκριτικά με ένα άτομο που προχώρησε σε φυλομετάβαση μετά τον γάμο του
- ❑ Συγκρισιμότητα καταστάσεων
  - ❖ Όχι με γενικό και αόριστο τρόπο αλλά
  - ❖ με συγκεκριμένο και ειδικό τρόπο
  - ❖ Εδώ είναι συγκρίσιμα
- ❑ Εξαίρεση μόνο
  - ❖ στις περιπτώσεις που απαριθμούνται αποκλειστικώς στην Οδηγία,
  - ❖ καμία από αυτές δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση
  - αντίθετα με το αρθ. 4 (1) (α' περ.), σε συνδυασμό με το αρθ. 3 (1)(α), 3^η περ., και 7 (1)(α) της Οδηγίας 79/7/ΕΟΚ

Είναι σημαντικός ο ιατρικός 'επαναπροσδιορισμός φύλου';

- ❑ Το Δικαστήριο χρησιμοποιεί τον όρο 'επαναπροσδιορισμός φύλου'
  - ❖ αναφέρει το γεγονός ότι τα αιτούντα άτομα έχουν υποβληθεί σε διαδικασία **χειρουργικής** φυλομετάβασης
  - ❖ Είναι αυτή μια ιατροκοιμημένη εικόνα της διεμφυλικότητας;
  - ❖ Χαρακτηρίζει την ισότητα των τρανς ατόμων ως εξαρτώμενη από ιατρικές επεμβάσεις;
- ❑ ΟΧΙ, και επίσης εξαιτίας νομολογίας του ΕΔΔΑ
  - ❖ **A.P., GARÇON KAI NICOT κατά ΓΑΛΛΙΑΣ (2017)**
    - μη αναστρέψιμη φύση της αλλαγής στην εμφάνισή τους –
    - Κάτι που σημαίνει ότι υποβλήθηκαν σε επεμβάσεις στειρώσης ή ιατρική θεραπεία που ενέχει υψηλή πιθανότητα στειρώσης
    - ισοδυναμεί με αποτυχία του κράτους να εκπληρώσει τη θετική υποχρέωσή του να διασφαλίσει το **δικαίωμα σεβασμού στην προσωπική ζωή τους**
    - μια **παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης**

Οδηγία για την ισότητα ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες (2004/113/ΕΚ)

- επέκτεινε το εύρος των έμφυλων διακρίσεων
- στο πεδίο των αγαθών και υπηρεσιών
- Καλύπτει όλα τα άτομα και τους οργανισμούς
  - ❖ τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα
  - ❖ που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες στο κοινό
  - ❖ και/ή αγαθά και υπηρεσίες που προσφέρονται εκτός του τομέα του ιδιωτικού και του οικογενειακού βίου
  - ❖ Αποκλείει τα κάτωθι από το εύρος εφαρμογής του:
    - περιεχόμενο ΜΜΕ, διαφήμισης και εκπαίδευση.
    - δεν εφαρμόζεται σε θέματα απασχόλησης και επαγγελματικής δραστηριότητας
  - ❖ Παραμένει λιγότερη από την προστασία που παρέχει η Οδηγία για τη Φυλετική Ισότητα

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

23

23

Η Οδηγία για την Ισότητα των Φύλων (αναδιατύπωση) (2006/54/ΕΚ)

- Η επονομαζόμενη Οδηγία για την Ισότητα των Φύλων (αναδιατύπωση) (2006/54/ΕΚ)
- εγγυάται ίση μεταχείριση σχετικά με το φύλο
  - ❖ μόνο σε σχέση με την κοινωνική ασφάλιση,
    - και όχι σχετικά με το ευρύτερο σύστημα πρόνοιας, όπως την κοινωνική προστασία και την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση
  - ❖ σε ζητήματα σχετικά με
    - την αμοιβή (Άρθρο 4)
    - τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (Άρθρο 5), και
    - την πρόσβαση στην εργασία, την πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση και τις προαγωγές και τις συνθήκες εργασίας (Άρθρο 14)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

24

24

Διεμφυλικότητα στο δευτερογενές ευρωπαϊκό δίκαιο

- ❑ η Αναδιατυπωμένη Οδηγία για την Αναγνώριση (2011/95/ΕΕ), στο Άρθρο 10(1)(δ), και
- ❑ η Οδηγία για τα Δικαιώματα των Θυμάτων (2012/29/ΕΕ), στις Σκέψεις 9, 17 και 56,
- ❑ αναγνώριση της έμφυλης ταυτότητας και άλλων έμφυλων διαστάσεων
- ❑ Αντίθετα, ο **Γενικός Κανονισμός Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων** του 2016
  - ❖ δεν αναφέρεται στην 'έμφυλη ταυτότητα' με κανέναν τρόπο,
  - ❖ παρόλο που αναφέρει τις πληροφορίες για τη σεξουαλική ζωή και τον σεξουαλικό προσανατολισμό ως μια 'ειδική κατηγορία προσωπικών δεδομένων' (Άρθ. 9(1)-βλ. επίσης Σκέψεις 71 και 75).
  - ❖ πιθανόν οι πληροφορίες για την έμφυλη ταυτότητα, την έμφυλη έκφραση ή τα χαρακτηριστικά βιολογικού φύλου να συμπεριλαμβάνονται υπό μια ευρεία ερμηνεία των **γενετικών ή βιομετρικών δεδομένων ή των δεδομένων υγείας**
  - ❖ Παρόλα αυτά, μια ευρεία ερμηνεία του 'βιολογικού' ή του 'κοινωνικού' φύλου είναι αδύνατη, καθώς **δεν** αναφέρεται ως **ευαίσθητο πεδίο**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

25

25

Intersex άτομα

26

26

Προσφερόμενη προστασία

- Όχι ρητά αλλά
  - ❖ όταν αναφέρονται συγκεκριμένα τα 'χαρακτηριστικά φύλου'
  - ❖ επίσης βασίζεται στη γενική αρχή της ισότητας και μη διάκρισης
    - Επιπλέον στην ισότητα των φύλων
      - Καθώς τα χαρακτηριστικά φύλου είναι μια διάσταση του φύλου
      - Ομοίως με τα τρανς άτομα
- Βλ. επίσης το Ψήφισμα της 14 Φεβρουαρίου 2019 για τα δικαιώματα των intersex ατόμων ([2018/2878\(RSP\)](#))
  - https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.html

27

Προσφερόμενη προστασία

- Έκθεση της Επιτροπής του 2011 με τίτλο 'Trans και intersex άτομα'
  - <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9b338479-c1b5-4d88-a1f8-a248a19466f1>
- Βλ. επίσης το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14 Φεβρουαρίου 2019 για τα δικαιώματα των intersex ατόμων ([2018/2878\(RSP\)](#))
  - https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.html
- Παρόλα αυτά, δεν έχει εκδοθεί καμία απόφαση του ΔΕΕ σχετικά με intersex (ή non-binary) άτομα

28

ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΣΕ ΟΜΟΦΥΛΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

29

29

Lisa Grant (1998) και D κατά Συμβουλίου (2001)

- Ομόφυλα ζευγάρια και άνισες αποδοχές
- Διαφορά μεταξύ αυτής της υπόθεσης και της υπόθεσης του P
  - ❖ Στην υπόθεση του P το Δικαστήριο θα μπορούσε επίσης να συγκρίνει την αιτούσα (τρανς A-Θ) με μία γυναίκα που είχε προχωρήσει σε επαναπροσδιορισμό φύλου (Θ-A) αλλά δεν το έκανε
  - ❖ Στην υπόθεση της Grant, διάλεξε αυτή τη μέθοδο χωρίς να εξηγήσει γιατί,
    - ενώ η επιλογή να συγκρίνει την αιτούσα με έναν άντρα που έχει σταθερή σχέση με μία γυναίκα είναι ακόμη πιο προφανής και αντικειμενική από τη υπόθεση σε σχέση με το τρανς άτομο
    - διάκριση λόγω του βιολογικού φύλου ή λόγω του επαναπροσδιορισμού του φύλου;
      - βασισμένη στον έμφυλο συνδυασμό
      - και ο συνδυασμός ακόμη αφορά το φύλο!

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

30

30

Νομοθετική Προστασία μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ: Οδηγία 2000/78

- ❑ Συνθήκη του Άμστερνταμ (άρθρο 13 ΣΕΕ, άρθρο 19 ΣΛΕΕ)
- ❑ Νομοθεσία κατά των διακρίσεων μεταξύ δύο ξεχωριστών Οδηγιών
  - ❖ η 'Οδηγία για τη Φυλετική Ισότητα' 2000/43
    - (εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης για άτομα ανεξαρτήτως της φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής σε **διάφορους τομείς** της κοινωνικής ζωής)
  - ❖ και η Οδηγία 2000/78/ΕΚ για τις ίσες ευκαιρίες στην **εργασία** ως τμήμα του εργατικού δικαίου
    - γενικός σκελετός για την **ίση μεταχείριση στην εργασία και την απασχόληση**, ανεξαρτήτως ορισμένων χαρακτηριστικών όπως η αναπηρία, το θρήσκευμα, οι πεποιθήσεις, η ηλικία και ο σεξουαλικός προσανατολισμός
    - Το Άρθρο 1 Οδηγίας 2000/78 ορίζει:
      - 'Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή **γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας**, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.'

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

31

31

Οδηγία του Συμβουλίου για την Ισότητα στην Εργασία 2000/78/ΕΚ (27.11.2000)

- ❖ θεσπίζει έναν γενικό σκελετό για την ισότιμη αντιμετώπιση
- ❖ στην **εργασία και την απασχόληση**,
  - ΟJ L 303, 2.12.2000, σελ. 16–22
- ❖ απαγορεύει τις διακρίσεις επί τη βάσει
  - του σεξουαλικού προσανατολισμού,
  - του θρησκευάματος ή των πεποιθήσεων,
  - της ηλικίας και
  - της αναπηρίας
- ❑ **στον χώρο της**
  - ❖ εργασίας, απασχόλησης και σε άλλους σχετικούς χώρους όπως στην επαγγελματική εκπαίδευση, και την ιδιότητα του μέλους και τη συμμετοχή σε μια οργάνωση εργαζομένων ή εργοδοτών
- ❑ εφαρμόζεται για άτομα εντός της ΕΕ
  - ❖ τόσο για τον δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα
  - ❖ **αλλά δεν καλύπτει τις διακρίσεις λόγω εθνικότητας**
  - ❖ Παρέχει επίσης έναν αριθμό ειδικών εξαιρέσεων από την εφαρμογή των διατάξεών του

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

32

32

Το εύρος της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ (Άρθ. 3)

- 1. Εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων φορέων, όσον αφορά:
  - ❖ (α) τους όρους πρόσβασης στην απασχόληση, την αυτοαπασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής και των όρων πρόσληψης, ανεξάρτητα από τον κλάδο δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής ιεραρχίας, συμπεριλαμβανομένων των προαγωγών,
  - ❖ (β) την πρόσβαση σε όλα τα είδη και όλα τα επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης, επιμόρφωσης και επαγγελματικού αναπροσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής πείρας,
  - ❖ (γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών,
  - ❖ (δ) την ιδιότητα του μέλους και τη συμμετοχή σε μια οργάνωση εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε οποιαδήποτε οργάνωση τα μέλη της οποίας ασκούν ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, συμπεριλαμβανομένων των πλεονεκτημάτων που χορηγούνται από τέτοιες οργανώσεις
- 2. Η παρούσα οδηγία δεν καλύπτει τη διαφορετική μεταχείριση λόγω υπηκοότητας και δεν θίγει τις διατάξεις και τις προϋποθέσεις που αφορούν την εισδοχή και την παραμονή υπηκόων τρίτων χωρών και απατρίδων στην επικράτεια των κρατών μελών, ούτε στη μεταχείριση που απορρέει από τη νομική κατάσταση των εν λόγω υπηκόων τρίτων χωρών ή απατρίδων.
- 3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πάσης φύσεως παροχές που καταβάλλουν τα δημόσια συστήματα ή τα εξομοιούμενα προς τα δημόσια, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή προστασίας..
- 4. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις ένοπλες δυνάμεις, στο βαθμό που αφορά τις διαφορές μεταχείρισης λόγω ειδικής ανάγκης ή ηλικίας.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

33

33

Σύγκριση των Οδηγιών 2000/43 και 2000/78

- Ευρύτερη προστασία βάσει φυλής και εθνικής καταγωγής
  - ❖ Περισσότερα πεδία
  - ❖ Υποχρέωση των αρχών για επίβλεψη της ισότητας
  - ❖ Λιγότερες επιτρεπτές εξαιρέσεις

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

34

34

Πρόταση της Επιτροπής του 2008 για μια νέα Οδηγία

- σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκεία, αναπηρία, και ηλικία είναι πεδία προστασίας μόνο στο πλαίσιο της **εργασίας**
- 'οριζόντια Οδηγία' ή 'Οδηγία σε πολλαπλά πεδία πέραν της εργασίας'
  - Πρόταση για μία Οδηγία του Συμβουλίου για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης των ατόμων ανεξαρτήτως θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού (SEC (2008) 2180) SEC (2008) 2181), / * COM / 2008/0426 final - CNS 2008/0140
  - ❖ Για τις διακρίσεις στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα
    - στον τομέα της κοινωνικής προστασίας, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης,
    - για κοινωνικά προσόντα,
    - για την εκπαίδευση,
    - για την πρόσβαση και προμήθεια αγαθών και υπηρεσιών στο κοινό, συμπεριλαμβανομένης και της στέγασης
  - ❖ 'με επιφύλαξη σχετικά με εθνικούς νόμους' για την οικογενειακή κατάσταση και τα αναπαγωγικά δικαιώματα, το οποίο σημαίνει ότι θα υπάρχει πάντα ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας για τα κράτη .
- ❖ Σε αναμονή

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

35

35

Ευρεία ερμηνεία της "εργασίας" στην Οδηγία 2000/78

- Στο πλαίσιο της
  - ❖ πχ. η σύνταξη χρείας στο πρόγραμμα εργασίας είναι 'μισθός'
- Παρά τη Σκέψη 22**
  - ❖ (22) Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τις εθνικές νομοθεσίες περί την οικογενειακή κατάσταση και τις παροχές που εξαρτώνται από αυτήν.
- Και το άρθρο 3 § 3
  - ❖ 3. Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στις πάσης φύσεως παροχές που καταβάλλουν τα δημόσια συστήματα ή τα εξομοιούμενα προς τα δημόσια, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ή προστασίας
- άμεση διάκριση με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό**
  - ❖ Αν οι σύντροφοι σε καταχωρισμένη συμβίωση αποκλείονται
  - ❖ Ενώ βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση με τα παντρεμένα άτομα
  - ❖ Για τη συγκεκριμένη παροχή/ σύνταξη/ κτλ.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

36

36

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΕ ΜΕΤΑ ΤΟ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΔΗΓΙΑ 2000/78

37

37

Είδη υποθέσεων

Αποζημίωση και συντάξεις	<ul style="list-style-type: none"> • C-267/06, <i>Tadao Maruko</i> κατά <i>Versorgungsanstalt</i> (2008) • C-147/08, <i>Jürgen Römer</i> κατά <i>Freie und Hansestadt Hamburg</i> (2011) • C-124/11, <i>Dittrich κ.α.</i> κατά <i>Γερμανίας</i> (2012) • C-267/12, <i>Hay</i> κατά <i>Crédit Agricole Mutuel</i> (2013) • C-443/15 <i>Parris</i> (2016) [Συντάξεις σε συνδυασμό με διάκριση λόγω γάμου και ηλικίας]
Εργασία	<ul style="list-style-type: none"> • C-81/12, <i>Asociația ACCEPT</i> κατά <i>CNCD</i> (2013)
Εξαιρέση ομοφυλοφίλων από την αιμοδοσία	<ul style="list-style-type: none"> • C-528/13, <i>Léger</i> (2015)
Άσυλο και απόδειξη ομοφυλοφιλίας	<ul style="list-style-type: none"> • C-199/12, C-200/12 και C-201/12, <i>X, Y και Z</i> (2013) • C-148/13, C-149/13 και C-150/13, <i>A, B και C</i> (2014) • C-473/16, <i>F</i> κατά <i>Ουγγαρίας</i> (2018)
Ελεύθερη κυκλοφορία	<ul style="list-style-type: none"> • C-673/16 <i>Coman</i> (2018) • C-490/20 <i>Pancharevo</i> (2021)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

38

38

Νομολογία ΔΕΕ/ΕΔ βάσει της Οδηγίας 2000/78 (Ίση μεταχείριση στην εργασία και την απασχόληση) **Maruko (2008)**

- ❑ Τα πραγματικά περιστατικά:
  - ❖ μετά το θάνατο του ομόφυλου καταχωρισμένου συμβίου του,
  - ❖ ο αιτών επεδίωξε να λάβει σύνταξη χηρείας από την εταιρία
    - σύμφωνα με το εργασιακό συνταξιοδοτικό πρόγραμμα του θανόντος συμβίου
- ❑ Η εταιρία αρνήθηκε να πληρώσει, με αιτιολογία πως η **‘σύνταξη επιζώντων’** ήταν **καταβλητέα μόνο σε ‘συζύγους’**
  - ❑ Όχι σε πρόσωπα σε καταχωρισμένη συμβίωση
  - ❑ και ο αιτών δεν είχε συνάψει γάμο με τον θανόντα
- ❑ **συγκρισιμότητα μεταξύ γάμου και συμβίωσης**
  - ❖ Προκαταρκτική απόφαση από διοικητικό δικαστήριο στο Μόναχο
  - ❖ Χωρίς γάμο αλλά με καταχωρισμένη συμβίωση (Lebenspartnerschaft)
  - ❖ Όχι σύνταξη χηρείας
    - CJEU, C-267/06, [Tadao Maruko κατά Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen](#) [GC], 1 Απριλίου 2008

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

39

39

Στη Maruko (2008) το ΔΕΕ δέχθηκε ότι

- ❖ η άρνηση καταβολής της σύνταξης καθιστούσε δυσμενή μεταχείριση και
- ❖ ο θεσμός της ‘καταχωρισμένης συμβίωσης’ στη Γερμανία δημιούργησε, σε πολλά ζητήματα, τα ίδια δικαιώματα και ευθύνες για τους συμβιούντες όπως και για τους συζύγους
- ❖ ότι αυτή ήταν λιγότερο ευνοϊκό σε σχέση με τον συγκριτή των **‘παντρεμένων’ ζευγαριών**
  - στην περίπτωση όπου ο γάμος και η συμβίωση είναι συγκρίσιμα βάσει του εθνικού δικαίου
    - ειδικά στον τομέα των παροχών που παρέχονται στους επιζώντες συζύγους/συντρόφους και στα κρατικά συνταξιοδοτικά προγράμματα
- ❖ για τους σκοπούς αυτής της υπόθεσης, οι συμβιούντες βρίσκονταν σε παρόμοια κατάσταση με συζύγους
  - Προχώρησε να δηλώσει ότι αυτό ισοδυναμεί με **άμεση διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού**
  - Συνεπώς, το γεγονός ότι δεν είχαν τη δυνατότητα να παντρευτούν ήταν **αναπόσπαστο από τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

40

40

Παράγοντας αναπόσπαστος από το προστατευόμενο πεδίο

- ❑ Ο κανόνας ή η πρακτική που εφαρμόζεται
  - ❖ δεν χρειάζεται απαραίτητα να αναφέρεται ρητά στο 'προστατευόμενο πεδίο'
  - ❖ εφόσον αναφέρεται σε άλλον παράγοντα
    - που είναι **αναπόσπαστος** από το προστατευόμενο πεδίο
    - όταν εξετάζουμε αν έχει λάβει χώρα άμεση διάκριση,
      - ένα σημείο είναι η εκτίμηση του αν η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση οφείλεται σε ένα 'προστατευόμενο πεδίο'
      - **που δεν μπορεί να διαχωριστεί από** τον συγκεκριμένο παράγοντα για τον οποίο γίνεται η καταγγελία

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

41

41

Διάκριση μέσω συσχέτισης

- ❑ όταν ένα άτομο αντιμετωπίζεται λιγότερο ευνοϊκά
- ❑ το θύμα της διάκρισης δεν είναι το ίδιο, το άτομο με το προστατευόμενο χαρακτηριστικό
- ❑ Αλλά αντιμετωπίζεται λιγότερο ευνοϊκά εξαιτίας της συσχέτισής του
  - ❖ με άλλο άτομο
    - που διαθέτει ένα 'προστατευόμενο χαρακτηριστικό'

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

42

42

Διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού στην Πολωνία

- ❑ Εργαζόμενος που δούλευε ως φύλακας καταστήματος
  - ❖ συμμετείχε σε παρέλαση ισότητας (pride), αποσπάσματα της οποίας προβλήθηκαν στην τηλεόραση
  - ❖ Μετά την προβολή, ο αιτών ενημερώθηκε για την απόλυσή του,
  - ❖ με τον εργοδότη να ισχυρίζεται ότι 'δεν μπορούσε να φανταστεί έναν ομοφυλόφιλο να εργάζεται για την εταιρία του'.
- ❑ Τα Πολωνικά δικαστήρια θεώρησαν ότι η διάκριση θα μπορούσε να λάβει χώρα ανεξαρτήτως του αν το θύμα είχε ένα προστατευόμενο χαρακτηριστικό
  - ❖ Ο σεξουαλικός προσανατολισμός του αιτούντος ήταν συνεπώς αδιάφορος
  - ❖ Τα δικαστήρια προχώρησαν στη διαπίστωση ότι υπήρξε διάκριση κατά του αιτούντος επί τη βάση της συμμετοχής του στην παρέλαση που σχετίζεται με την κοινότητα λεσβιών, ομοφυλόφιλων, μπαϊσέξουαλ και τρανς (ΛΟΑΤ) κοινότητας
  - ❖ **έλαβε χώρα διάκριση μέσω συσχέτισης και στον αιτούντα δόθηκε αποζημίωση**
- ❑ Πολωνία, Περιφερειακό Δικαστήριο της Βαρσοβίας (δικαστήριο δεύτερου βαθμού), [V Ca 3611/14](#), 18 Νοεμβρίου 2015

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

43

43

Νομολογία βάσει της Οδηγίας 2000/78: Römer

- ❑ **Römer (2011)**
  - ❖ Το Δικαστήριο εξήγησε ότι
    - οι καταστάσεις οι οποίες πρέπει να θεωρηθούν σε συμφωνία με την αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν θα πρέπει να είναι 'πανομοιότυπες'
    - εφόσον είναι παρόμοιες και,
    - η εξέταση της ομοιότητας των περιπτώσεων δεν πρέπει να είναι γενική και αφηρημένη,
    - αλλά ειδική και συγκεκριμένη, λαμβανομένης υπόψη της εκάστοτε παροχής

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

44

44

Υποθέσεις *Dittrich, Klinke και Müller (2012)*

- ❑ Υπό το φως των υποθέσεων *Maruko και Römer*,
    - ❖ το Γερμανικό *Bundesverwaltungsgericht* (ομοσπονδιακό διοικητικό δικαστήριο),
    - ❖ σε επόμενες υποθέσεις αναφορικά με τη χορήγηση ή όχι παροχών ασθένειας σε συμβιούντες συντρόφους εργαζόμενων στο δημόσιο,
    - ❖ περιορίστηκε, στο αίτημά του για έκδοση προδικαστικής απόφασης,
    - ❖ στο να ρωτήσει ΜΟΝΟ αν ο χαρακτήρας της συγκεκριμένης παροχής υπέκειτο ή όχι στο άρθρο 157 ΣΛΕΕ
    - ❖ παραδεχόμενο την ομοιότητα των δύο καταστάσεων (γάμου και καταχωρισμένης συμβίωσης)
- > C-124/11, *Dittrich*, C-125/11 *Klinke* και C-143/11 *Muller v Bundesrepublik Deutschland* 6 Δεκ. 2012, ECLI:EU:C:2012:771
 > Άρθρο 157 (1) ΣΛΕΕ: 1. Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

45

45

Υποθέσεις *Dittrich, Klinke και Müller (2012)*: ομοιότητα γάμου και καταχωρισμένης συμβίωσης

- ❑ το παραπέμπον δικαστήριο *Bundesverwaltungsgericht* διευκρινίζει ότι
    - ❖ στην περίπτωση που το επίμαχο προνόμιο εμπίπτει στο πεδίο της Οδηγίας 2000/78,
    - ❖ οι αιτούντες στην κύρια υπόθεση δικαιούνται την αιτούμενη παροχή
    - ❖ Συγκεκριμένα, υπό την προαναφερθείσα Οδηγία, η ίση μεταχείριση μεταξύ των εργαζομένων σε καταχωρισμένη συμβίωση και των συζύγων θα ήταν επακόλουθη,
      - από τη στιγμή που, αναφορικά με την αιτούμενη παροχή, συγκεκριμένα το ποσό που καταβάλλεται στους εργαζόμενους στην περίπτωση ασθένειας,
      - η κατάσταση των συμβιούντων, από τη μία πλευρά, και των συζύγων, από την άλλη πλευρά, είναι συγκρίσιμες.
  - ❑ Το παραπέμπον δικαστήριο αμφέβαλλε για
    - ❖ το αν η επίμαχη παροχή θα έπρεπε να θεωρηθεί αμοιβή υπό την έννοια του άρθρου 157 ΣΛΕΕ,
      - και άρα εμπίπτει στο πλαίσιο της Οδηγίας 2000/78,
    - ❖ ή παροχή στο πλαίσιο του γενικού δημόσιου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης ή κοινωνικής προστασίας,
      - ή αντίστοιχη παροχή που δεν εμπίπτει στο πλαίσιο της Οδηγίας αυτής.
- C-124/11 *Dittrich*, C-125/11 *Klinke* και C-143/11 *Muller v Bundesrepublik Deutschland* 6 Δεκ 2012

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

46

46

Νομολογία ΔΕΕ/ ΕΔ βάσει της Οδηγίας 2000/78: Hay (2013)

□ Hay (2013):

- ❖ ειδική άδεια και επίδομα μόνον σε συζύγους
- ❖ ευνοϊκότερη μεταχείριση του αποκλειστικά ετερόφυλου γάμου
  - είναι ανάλογη με την **άμεση διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού**
- ❖ Ο περιορισμός στις παροχές στους έγγαμους μόνο εργαζόμενους,
  - όταν ο γάμος είναι νόμιμος μόνο μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου,
  - συνιστά άμεση διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

47

47

Προσωρινή απόφαση για σύμφωνα συμβίωσης

- Τα Κράτη δεν υποχρεούνται από το δίκαιο της ΕΕ να παρέχουν νομική προστασία στα ομόφυλα ζευγάρια
  - ❖ Βλ. όμως νομολογία ΕΔΔΑ, Valianatos, Oliari κλπ.
- Παρόλα αυτά, αν το εθνικό δίκαιο εισάγει έναν τέτοιο θεσμό,
  - ❖ π.χ. σύμφωνο συμβίωσης
  - ❖ η ομοιότητα ελέγχεται ειδικά
  - ❖ αναφορικά με τη συγκεκριμένη παροχή

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

48

48

Νομολογία ΔΕΕ βάσει της Οδηγίας 2000/78: *Asociația ACCEPT* (2013)

- ❑ ομοφοβικός λόγος και μελλοντική εργασία
  - ❖ το Δικαστήριο διεύρυνε το πεδίο προστασίας
  - ❖ ώστε να καλύπτονται και οι υποθέσεις για τις οποίες δεν μπορεί να γίνει καμία σύγκριση
  - ❖ επειδή μπορεί να μην υπάρχει διάκριση εις βάρος συγκεκριμένου ομοφυλόφιλου ατόμου,
  - ❖ αλλά μία τέτοια ενέργεια (και αιτιολογία) που δημιουργεί **κλίμα διακριτικής μεταχείρισης εις βάρος ομοφυλόφιλων ατόμων**

- ❖ Σύγκριση με υπόθεση C-54/07, *Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding κατά Firma Ferijn NV* [2008] ECR I-05187 ΔΕΕ (για την εθνική καταγωγή και τη φυλή) (άρθρο 8 Οδηγία 2000/43)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

49

49

Οδηγία 2000/78: *Associazione Avvocatura* (2020)

- ❑ Ιταλός δικηγόρος – δηλώσεις ότι δεν θα προσλάμβανε ομοφυλόφιλους δικηγόρους
  - ❖ Παρότι δεν υπήρχε θέση ανοικτή για πρόσληψη
  - ❖ Τα ιταλικά δικαστήρια (α' και β' βαθμού) επιδίκασαν αποζημίωση στην ΜΚΟ που υπερασπίζεται δικαιώματα ΛΟΑΤΚΙ δικηγόρων
  - ❖ Ο δικηγόρος προσέφυγε στο Ανώτατο Ακυρωτικό,
    - Που υπέβαλε προδικαστικό στο ΔΕΕ
- ❑ ΔΕΕ:
  - ❖ δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης μπορεί να περιοριστεί για να μην μείνει ανεφάρμοστη η απαγόρευση των διακρίσεων της Οδηγίας
    - που υλοποιεί το άρθρο 21 ΧΘΔΕΕ
    - Εφόσον οιομοφοβικές δηλώσεις που αποτρέπουν υποψηφίους
    - Σχετίζονται με πολιτική προσλήψεων κάποιας εταιρείας

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

50

50

Νομολογία ΔΕΕ:

Parris κατά Trinity College και λοιπών (2016)

- ❑ Ο Δρ Parris ζήτησε να χορηγηθεί, μετά τον θάνατό του, η παρεχόμενη από το συνταξιοδοτικό του πρόγραμμα σύνταξη των επιζώντων, στον σύντροφό του με τον οποίο συμβιούσε
  - ❖ Το αίτημά του απορρίφθηκε με αιτιολογία ότι σύναψαν σύμφωνο συμβίωσης αφού ο ίδιος έγινε 60 ετών
  - ❖ άρα δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του συνταξιοδοτικού προγράμματος
  - ❖ Το σύμφωνο συμβίωσης επιτράπηκε όμως στο ΗΒ, το πρώτον, το 2009
  - ❖ όταν ο Δρ Parris ήταν άνω των 60 ετών - στην Ιρλανδία αναγνωρίστηκε από το 2011 και μετά
- ❑ πιθανότητα **πολλαπλών διακρίσεων**, καθώς το παραπέμπον δικαστήριο έθεσε ειδικά αυτό το ερώτημα

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

51

51

Νομολογία ΔΕΕ βάσει της Οδηγίας 2000/78: *Parris (η απόφαση)*

- ❑ Το ΔΕΕ έκρινε ότι
  - ❖ ο ισχυρισμός ότι ο γάμος πρέπει να έχει συναφθεί πριν τα 60α γενέθλια
  - ❖ για να υπάρχει δικαίωμα στη σύνταξη
  - ❖ **δεν συνιστά διάκριση**
- ❖ αν ένα μέτρο δεν είναι ικανό να γεννήσει δυσμενή διάκριση σε κανένα από τα πεδία για τα οποία απαγορεύεται βάσει της Οδηγίας 2000/78/ ΕΚ – όταν αυτά τα πεδία λαμβάνονται υπόψη αυτόνομα –
- ❖ τότε δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνίσταται διάκριση ως αποτέλεσμα του συνδυασμού των πεδίων αυτών, εν προκειμένω του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ηλικίας
  - ΔΕΕ, C-443/15, [David L. Parris κατά Trinity College Dublin και λοιπών](#), 24 Νοεμβρίου 2016

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

52

52

Νομολογία ΔΕΕ βάσει της Οδηγίας 2000/78: Ε.Β., C-258/17 (15 Ιανουαρίου 2019)

- ❑ Παραπομπή για προδικαστική απόφαση
  - ❖ αναφορικά με την Κοινωνική πολιτική (Ίση μεταχείριση στην εργασία και την απασχόληση)
  - ❖ και την Οδηγία 2000/78/ΕΚ (Άρθρο 2)
  - ❖ **Ο ΕΒ ήταν αστυνομικός**
    - ❖ απολύθηκε το 1976 σε ηλικία 32 ετών
    - ❖ για απόπειρα ασέλγειας κατά αρρένων ανηλίκων το 1974
      - ❖ Που δεν ήταν παράνομη τότε για ετερόφυλα ζευγάρια
      - ❖ Και δεν ήταν πια παράνομη το 2019 για κανένα ζευγάρι
    - ❖ και έχασε το 25% της αστυνομικής σύνταξης
  - ❖ Πειθαρχική ποινή που θεσπίστηκε το **1975** = Υποχρεωτική πρόωρη και μειωμένη σύνταξη
  - ❖ **Το ΔΕΕ έκρινε ότι η Αυστρία πρέπει να αποζημιώσει τον Ε.Β.,**
    - αναδρομικά από τον Δεκ 2003 (προθεσμία ενσωμάτωσης της Οδηγίας)
    - εξαιτίας του **Άρθρου 2 της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου**
    - διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού
    - Αποτέλεσμα της εφαρμογής της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ στις πειθαρχικές ποινές

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

53

53

Νομολογία ΔΕΕ βάσει της Οδηγίας 2000/78: Ε.Β., C-258/17 (2019) απόφαση

- ❖ **Το ΔΕΕ έκρινε ότι η Αυστρία πρέπει να αποζημιώσει τον Ε.Β.,**
  - αναδρομικά από τον Δεκ 2003 (προθεσμία ενσωμάτωσης της Οδηγίας)
  - εξαιτίας του **Άρθρου 2 της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου**
  - Επειδή υπήρχε διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού
  - Ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ στις πειθαρχικές ποινές
  - Αφού υπολογίσει το εθνικό δικαστήριο την ποινή που θα είχε επιβληθεί αν επρόκειτο για ετερόφυλο ζευγάρι ή ζευγάρι γυναικών

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

54

54

J. K. Κατά TP S.A (2023)

❑ Πραγματικά περιστατικά

- ❑ TP, εταιρία η οποία διαχειρίζεται δημόσιο τηλεοπτικό σταθμό εθνικής εμβέλειας στην **Πολωνία** και έχει ως μοναδικό μέτοχο το Δημόσιο Ταμείο
  - Τον Δεκέμβριο 2017, ο αυτοαπασχολούμενος εργαζόμενος και ο σύντροφός του δημοσίευσαν ένα Χριστουγεννιάτικο μουσικό βίντεο στο YouTube
    - με στόχο την προώθηση της ανοχής και αποδοχής προς τα ομόφυλα ζευγάρια.
  - Σύντομα μετά από τη δημοσίευση του βίντεο, οι βάρδιες του εργαζόμενου ακυρώθηκαν ομόφωνα από το TP και,
  - δεν συνήφθη μαζί του νέα σύμβαση εργασίας.
- Υπόθεση C-356/21 | TP (Audiovisual editor for public television)
- Βλ. επίσης Γνώμη της Γενικής Εισαγγελέα Čarota στην Υπόθεση C-356/21 TP (Audiovisual editor for public television)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

55

55

Νομολογία βάσει Οδηγίας 2000/78 TP –Απόφαση ΔΕΕ (2023)

❑ Το Δικαστήριο: Ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν μπορεί να είναι λόγος άρνησης σύναψης συμβολαίου με αυτοαπασχολούμενο εργαζόμενο

- ❖ καθώς η Οδηγία 2000/78 στοχεύει να εξαφανίσει, για λόγους σχετικούς με το κοινωνικό και δημόσιο ενδιαφέρον,
  - κάθε διάκριση και εμπόδιο στην πρόσβαση σε μέσα διαβίωσης και
  - στο μέτρο της δυνατότητας της συνεισφοράς του στην κοινωνία μέσω της εργασίας,
  - **ανεξαρτήτως της νομικής μορφής με την οποία αυτή παρέχεται**
  - "Η εργασία και οι συνθήκες εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών», υπό την έννοια της Οδηγίας 2000/78,
  - πρέπει να λαμβάνονται υπόψη υπό ευρεία έννοια,
    - ως καλύπτουσες και τις συνθήκες που εφαρμόζονται για κάθε μορφή εργασίας ή **αυτοαπασχόλησης**, με οποιαδήποτε μορφή και να επιδιώκεται αυτή
    - η έννοια της 'απόλυσης'
      - **ένα άτομο που αυτοαπασχολείται μπορεί επίσης να βρεθεί υποχρεωμένο να σταματήσει να εργάζεται λόγω του έτερου συμβαλλόμενου μέρους, και άρα να βρεθεί σε ευάλωτη θέση παρόμοια με εκείνη ενός εργαζόμενου που έχει απολυθεί**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

56

56

Νομική βάση Αιτιολόγησης για τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση

- Αντικειμενική αιτιολόγηση:**
- Οδηγία για τη Φυλετική Ισότητα, Άρθ. 2 (2) (β); Οδηγία για την Ισότητα στην Εργασία, Άρθ. 2 (2) (β); Οδηγία για την Ισότητα των Φύλων στα Αγαθά και τις Υπηρεσίες, Άρθ. 2 (β); Οδηγία για την Ισότητα των Φύλων (αναδιατύπωση), Άρθ. 2 (1) (β)
- Ειδικό λόγοι αιτιολόγησης: Γνήσια επαγγελματική προϋπόθεση:**
- Οδηγία για την Ισότητα των Φύλων (αναδιατύπωση), Άρθ. 14 (2); Οδηγία για την Φυλετική Ισότητα, Άρθ. 4;
- Οδηγία για την Ισότητα στην Εργασία, Άρθ. 4 (1)

Θρησκευτικοί θεσμοί:

Οδηγία για την Ισότητα στην Εργασία, Άρθ. 4 (2)

Ηλικία: Οδηγία για την Ισότητα στην Εργασία, Άρθ. 6

Προστασία δημόσιας ασφάλειας:

Οδηγία για την Ισότητα στην Εργασία, Άρθ. 2 (5)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

57

57

Άρθρο 2 παρ 5 Οδηγίας 2000/78/ΕΚ (εργασία)

- 5. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την **προστασία της υγείας** και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

58

58

Αιτιολόγηση της διαφοροποιημένης μεταχείρισης σε παρόμοιες περιπτώσεις

- Σε κάποιες περιπτώσεις
- τα δικαστήρια μπορεί να δεχθούν ότι
  - ❖ έχει υπάρξει διαφοροποιημένη μεταχείριση
  - ❖ **αλλά είναι αποδεκτή / δικαιολογημένη**
  - ❖ η δικαιολογημένη διαφοροποιημένη μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση
- ❖ Τα κριτήρια αιτιολόγησης περιλαμβάνουν
  - την αξιολόγηση της νομιμότητας των σκοπών που επιδιώκονται και
  - την αναλογικότητα των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη αυτών των στόχων

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

59

59

Για να δικαιολογηθεί διαφοροποιημένη μεταχείριση, πρέπει να αποδειχθεί ότι:

- ο κανόνας ή η πρακτική υπό εξέταση επιδιώκει έναν **νόμιμο σκοπό**
- τα μέσα που επιλέχθηκαν για την επίτευξη αυτού του σκοπού
  - ❖ δηλαδή, το μέτρο που οδήγησε στη διαφοροποιημένη μεταχείριση
  - ❖ είναι **ανάλογο** για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός
  - ❖ Αρχή της αναλογικότητας: το μέσο είναι
    - 1. κατάλληλο
    - 2. αναγκαίο
      - = δεν υπάρχει άλλο μέσο επίτευξης του σκοπού αυτού που προκαλεί **λιγότερη επέμβαση** στο δικαίωμα της ισότιμης μεταχείρισης
      - ότι το βάρος που υπέστη είναι στο μικρότερο δυνατό επίπεδο βλάβης που χρειάζεται για να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός
    - 3. *stricto sensu* αναλογικό
      - ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι αρκετά σημαντικός για να δικαιολογηθεί η επέμβαση αυτού του επιπέδου

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

60

60

Αποκλεισμός ομοφυλόφιλων ατόμων από την αιμοδοσία

- ❑ **Υπόθεση Léger: αποκλεισμός ομοφυλόφιλων ατόμων από την αιμοδοσία**
- ❑ Άρθρο 21 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων
  - ❖ αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων για λόγους, μεταξύ άλλων, σεξουαλικού προσανατολισμού
  - ❖ αρχή αναλογικότητας
  - ❖ Δικαστήριο=μόνιμος αποκλεισμός από την αιμοδοσία όλης της ομάδας ανδρών που έχουν σεξουαλικές επαφές με άλλους άνδρες, είναι **αναλογικός μόνο αν δεν υπάρχουν λιγότερο περιοριστικές μέθοδοι** διασφάλισης **υψηλής προστασίας για την υγεία των ευνοούμενων**
  - ❖ Το ΕΔ άφησε το εθνικό δικαστήριο να αποφασίσει βάσει της αρχής της αναλογικότητας

• C-528/13, *Geoffrey Léger κατά Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang*, Απόφαση του Δικαστηρίου (Fourth Chamber) 29 Απριλίου 2015

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

61

61

Άσυλο (και μέθοδοι απόδειξης της ομοφυλοφιλίας)

- ❑ **X, Y και Z (2013):**
  - ❖ Τα ομοφυλόφιλα άτομα μπορούν να λάβουν άσυλο αν η ομοφυλοφιλία τυποποιείται ποινικά ως αδίκημα και πράγματι τιμωρείται στην χώρα καταγωγής τους
- ❑ **A, B και C (2014)**
  - ❖ λήψη αποδείξεων του προσφυγικού καθεστώτος σε περιπτώσεις αίτησης για άσυλο για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού
  - ❖ Δικαστήριο: μέσα απόδειξης
    - όμοια με πράξεις ομοφυλοφιλικές, η υποβολή των αιτούντων σε πιθανά “τεστ” για να αποδειχθεί η ομοφυλοφιλία τους ή ακόμη η παρουσίαση αποδείξεων από τους αιτούντες, πχ η μαγνητοσκόπηση των πράξεών τους,
    - θα παραβίαζε την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 1 ΧΘΔ ΕΕ)
    - Οι κρατικές αρχές δεν έχουν ούτε το δικαίωμα να λαμβάνουν τέτοιες αποδείξεις βάσει της ελεύθερης βούλησης του αιτούντος
    - δεδομένου ότι το αντίθετο θα ενθάρρυνε άλλα αιτούντα άτομα να παρέχουν το ίδιο, και αυτό, de facto, θα οδηγούσε στο να απαιτούνται τέτοιες αποδείξεις
- ❑ **F κατά Ουγγαρίας (Υπ C-473/16 - 2018)**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

62

62

Άσυλο (και μέθοδοι απόδειξης της ομοφυλοφιλίας): Υπόθεση C-473/16, F κατά Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal

- ❑ Οι Ουγγρικές αρχές απορρίπτουν την αίτηση Νιγηριανού αιτούντος ασύλου
  - ❖ με αιτιολογία ότι η έκθεση του ειδικού ψυχολόγου που ζητήθηκε με σκοπό να ερευνηθεί η προσωπικότητα του αιτούντος, δεν επιβεβαίωσε τον σεξουαλικό του προσανατολισμό.
- ❑ Το Δικαστήριο έκρινε ότι
  - ❑ η Οδηγία 2011/95/ΕΕ για το ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες **επιτρέπει στις κρατικές αρχές να ζητήσουν έκθεση ειδικού** στο πλαίσιο της εκτίμησης για μία αίτηση ασύλου
    - ❖ ώστε να εκτιμηθεί καλύτερα η πραγματική ανάγκη του αιτούντος για διεθνή προστασία
  - ❖ Παρόλα αυτά, **οι διαδικασίες πρέπει να είναι συμβατές με τα θεμελιώδη δικαιώματα** που εγγυάται ο Χάρτης ΘΔ ΕΕ (ανθρώπινη αξιοπρέπεια και σεβασμός ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)
    - η επίδραση μιας τέτοιας έκθεσης ειδικού στην ιδιωτική ζωή είναι δυσανάλογος
  - ❖ οι κρατικές αρχές και τα δικαστήρια **δεν μπορούν να βασίσουν την απόφασή τους μόνο στα συμπεράσματα μιας έκθεσης ειδικού και δεν πρέπει να δεσμεύονται από αυτές**

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

63

63

ΟΜΟΦΥΛΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

64

64

Ελεύθερη κυκλοφορία των ομόφυλων συντρόφων

- Οδηγία 2004/38/EK
- Υπόθεση *Coman* C-673/16
  - ❖ Ρουμάνος πολίτης **έγγαμος** με πολίτη των ΗΠΑ στο Βέλγιο,
  - ❖ Η Ρουμανία (το κράτος μέλος υποδοχής) αρνείται να εκδώσει άδεια διαμονής στον Αμερικανό σύζυγο του Ρουμάνου πολίτη
  - ❖ Αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης
    - η έννοια του συζύγου υπό το άρθρο 2 (2)(α) της Οδηγίας 2004/38/EK, σε συνδυασμό με τα άρθρα 7, 9, 21 και 45 του ΧΘΔ ΕΕ
    - επίσης συμπεριλαμβάνει τον πολίτη που δεν είναι πολίτης της ΕΕ **αλλά ο σύζυγος πολίτη της ΕΕ** ;;
    - Γενικός Εισαγγελέας Wathelet: ο όρος 'σύζυγος' επίσης συμπεριλαμβάνει τους συζύγους ιδίου φύλου
      - *Relu Adrian Coman και άλλοι κατά Inspectoratul General pentru Imigrări and Ministerul Afacerilor Interne*, Judgment of the Court (Grand Chamber), 5 Ιουνίου 2018, ECLI:EU:C:2018:385

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

65

65

Απόφαση *Coman* (C-673/16)

- Οδηγία 2004/38 άρθ. 3 παρ. 1
  - ❖ ' για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και τα μέλη των οικογενειών τους'
    - δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση του *Coman*, Ρουμανικής ιθαγένειας
- Παρόλα αυτά, το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των Ευρωπαίων πολιτών (άρθρο 21 ΣΛΕΕ)
  - αναφορικά με το άρθρο 7 ΧΘΔ ΕΕ (8 ΕΣΔΑ)
    - το οποίο συμπεριλαμβάνει την προστασία της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής
  - στην περίπτωση που αυτό έχει, αρχικά, οριστεί και θεσπιστεί σε άλλα κράτη- μέλη
  - οι προϋποθέσεις για την άδεια διαμονής
    - δεν πρέπει να είναι αυστηρότερες από αυτές που εισάγει η Οδηγία 2004/38
    - οι προβλέψεις της Οδηγίας πρέπει να εφαρμόζονται με αναλογικό τρόπο

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

66

66

Coman: η έννοια του συζύγου

❑ ΔΕΕ:

- ❖ Η προσωπική κατάσταση είναι ακόμη εθνική αρμοδιότητα
- ❖ Δεν επηρεάζεται από το ενωσιακό δίκαιο
- ❖ ΩΣΤΟΣΟ, η έννοια 'σύζυγος' στην Οδηγία 2004/38
  - Είναι ουδέτερη ως προς το φύλο
  - Και, σε αντίθεση με την αναγνώριση της καταχωρισμένης συμβίωσης,
  - Δεν αναφέρεται στην εθνική νομοθεσία
  - Αυτόνομη έννοια ενωσιακού δικαίου
  - Υποχρέωση ενός ΚΜ να αναγνωρίζει τον γάμο μεταξύ δύο προσώπων ίδιου φύλου
    - Αποκλειστικά για να εγγυηθεί το δικαίωμα εγκατάστασης του συζύγου ενός ευρωπαίου πολίτη
    - Δεν επηρεάζει ούτε τον γάμο ούτε την εθνική ταυτότητα
    - Ούτε απειλεί τη δημόσια τάξη του ΚΜ (παρ. 45-46)

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

67

67

Υπόθεση V.M.A. κατά Stolichna obshtina, rayon 'Pancharevo'

- ❑ ΔΕΕ (GC), 14 Δεκεμβρίου 2021, V.M.A. κατά Stolichna obshtina, rayon 'Pancharevo (C-490/20)
- ❑ Πραγματικά περιστατικά:
  - ❖ δύο γυναίκες, η μία βουλγαρικής και η άλλη βρετανικής ιθαγένειας, με διαμονή στην Ισπανία, απέκτησαν μαζί ένα παιδί
  - ❖ και οι δύο καταχωρήθηκαν ως μητέρες του τέκνου στο ισπανικό πιστοποιητικό γέννησής του
  - ❖ δεν διευκρινίστηκε αν μια από αυτές ή ποια από αυτές ήταν η βιολογική μητέρα του παιδιού
  - ❖ Η Βουλγάρα μητέρα, V.M.A., αιτήθηκε στις Βουλγαρικές αρχές ενός Βουλγαρικού πιστοποιητικού γέννησης για να αποκτήσει Βουλγαρική ταυτότητα για το παιδί της. Η αίτησή της απορρίφθηκε.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

68

68

Απόφαση *Panchareno*: Το Δικαστήριο έκρινε ότι

- ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να αρνηθεί να εκδώσει σε ένα παιδί
  - ❖ που έχει την ιθαγένεια αυτού του κράτους
  - ❖ τη σχετική ταυτότητα και ταξιδιωτικά έγγραφα
  - ❖ παρά το γεγονός ότι το Κράτος Μέλος δεν αναγνωρίζει τον γάμο ομόφυλων ζευγαριών ή τη γονεϊκότητα
- Άρθ. 21(1) ΣΛΕΕ (ελεύθερη κυκλοφορία των ανθρώπων)
  - ❖ ένα Κράτος Μέλος επιβάλλεται να αναγνωρίζει τις οικογενειακές σχέσεις μεταξύ του παιδιού και των δύο γυναικών
  - ❖ ώστε να επιτρέπει στο τέκνο ή στη μητέρα του, που έχουν και οι δύο την ιθαγένεια του συγκεκριμένου Κράτους Μέλους,
  - ❖ **να ασκούν το δικαίωμά τους στην ελεύθερη κυκλοφορία**
  - ❖ ανεξαρτήτως του αν η γυναίκα που έχει την ιθαγένεια του Κράτους Μέλους είναι η βιολογική ή η νόμιμη μητέρα του τέκνου ή όχι.

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

69

69

Διάκριση βάσει φύλου;

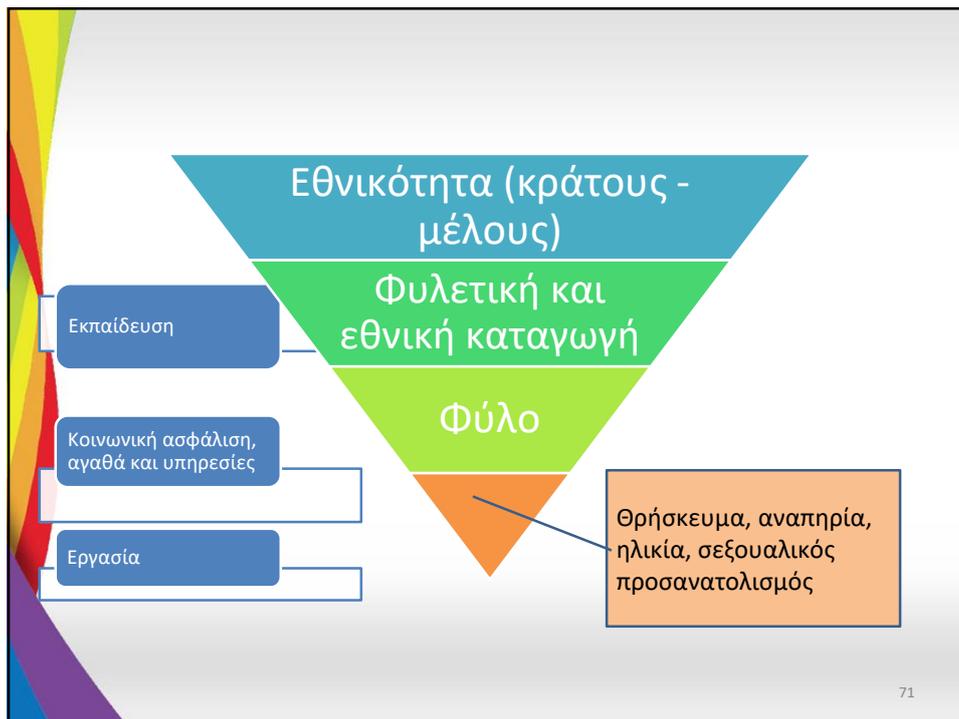
- Αντίθετα με το τι αναγνώρισε το ΔΕΚ για τα τρανς άτομα,
- Δεν δέχεται ότι οι διακρίσεις σε βάρος των ομοφυλόφιλων ατόμων, τόσο ατομικά όσο και ως ζευγάρια
- συνιστούν διακρίσεις λόγω φύλου
- Γιατί είναι αυτό σημαντικό;
- Γιατί **δεν** είναι σωστό;

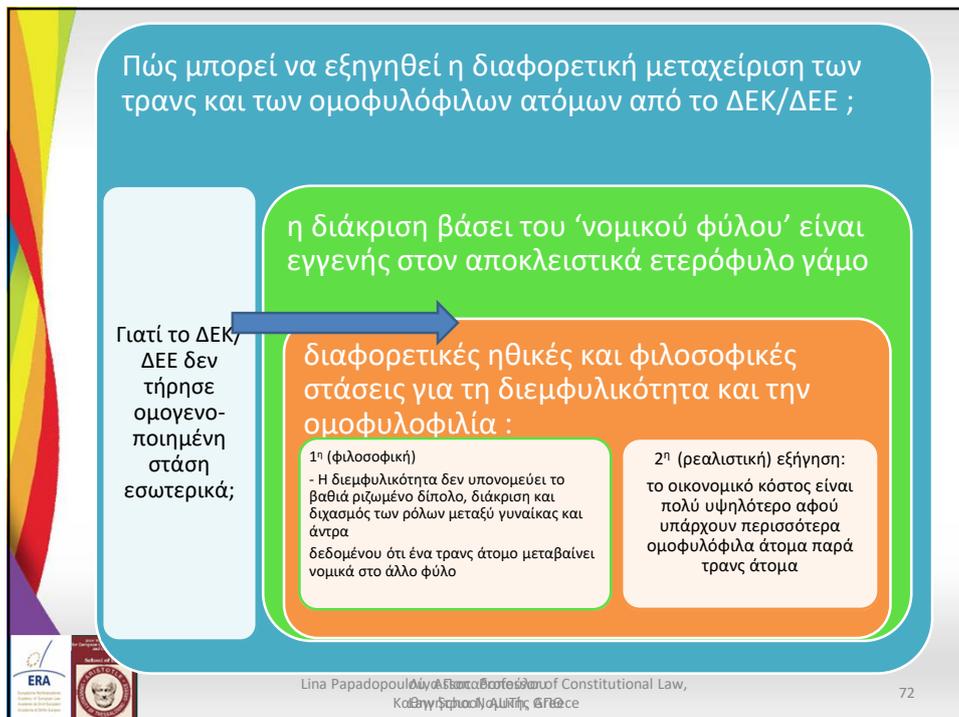
Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

70

70

71

72

Νέα νομοθετική πρόταση (2022)

- ❑ [7.12.2022, COM\(2022\) 689 final, 2022/0401 \(APP\)](#)
  - ❖ Πρόταση για μια **ΟΔΗΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ**
    - πάνω σε πρότυπα για **νομοθετήματα ισότητας στον χώρο της ισότιμης μεταχείρισης** μεταξύ ατόμων ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, ισότιμης μεταχείρισης στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης μεταξύ ατόμων ανεξαρτήτως θρησκευματος ή των πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού, ισότιμης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης και πρόσβασης και παροχής αγαθών και υπηρεσιών, και κατάργηση του Άρθρου 13 της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ και του Άρθρου 12 της Οδηγίας 2004/113/ΕΚ
  - ❖ Ο σκοπός αυτής της πρότασης είναι να θεσπιστούν **δεσμευτικά πρότυπα** για νομοθετήματα ισότητας στο πεδίο της:
    - (α) ίσης μεταχείρισης μεταξύ ατόμων ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής,
    - (β) ίσης μεταχείρισης στον τομέα της εργασίας και της απασχόλησης μεταξύ ατόμων ανεξαρτήτως θρησκευματος ή των πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού, και,
    - (γ) ισότιμης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης και πρόσβασης και παροχής αγαθών και υπηρεσιών.

Δημοσιεύσεις ΕΕ (ανοιχτή πρόσβαση)

- ❑ [Survey on sexual orientation and gender identity - Key findings report, 2022](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/63dfa12d-0d53-11ed-b11c-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-287260253) (https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/63dfa12d-0d53-11ed-b11c-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-287260253)
- ❑ [Legal gender recognition in the EU - The journeys of trans people towards full equality, 2020](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7341d588-ddd8-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search) (https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7341d588-ddd8-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search)
- ❑ [Trans and intersex equality rights in Europe - A comparative analysis, 2018](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f63460ca-ebac-11e8-b690-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search) (https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f63460ca-ebac-11e8-b690-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search)
- ❑ [The fundamental rights situation of intersex people \(2016\)](#)
- ❑ [Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU - Comparative legal analysis : update 2015](#)
- ❑ [National protection beyond the two EU anti-discrimination directives The grounds of religion and belief, disability, age and sexual orientation beyond employment \(2013\)](#)
- ❑ [Towards an EU roadmap for equality on grounds of sexual orientation and gender identity \(2012\)](#)
- ❑ [Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the EU Member States. Part I, Legal analysis \(2009\)](#)

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Λίνα Παπαδοπούλου
Καθηγήτρια Συνταγματικού Δικαίου
Έδρα Jean Monnet Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου και Πολιτισμού
Νομική Σχολή - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
linapapa@gmail.com

